

Index

- Blz. 2 Van de voorzitter
- Blz. 3 Van de directeur
- Blz. 4 Admiraal Gerard Callenburgh 1642 - 1722
- Blz. 12 Algemeenen Bond van Nederlandsche Marinematrozen
- Blz. 16 De Geneeskundige Dienst bij de Nederlandse Zeemacht
- Blz. 24 Marid / Nefis
- Blz. 34 Een bevlogen avontuur
- Blz. 43 Vlootpredikanten en Aalmoezeniers bij de Koninklijke Marine
- Blz. 46 Foto impressie
- Blz. 47 Mededelingen van de redactie
- Blz. 49 Informatie website en Algemene informatie

Van de voorzitter

Waarde vrienden en donateurs,

We hebben een merkwaardige zomer achter ons gelaten. De corona pandemie heeft zijn sporen nagelaten in de vorm van geannuleerde vakanties, een afgelaste vierdaagse van Nijmegen, andere sporttoernooien zoals de Olympische spelen die niet doorgingen of uitgesteld en afgeslankt werden zoals de Tour de France.

En bovenal de maatregelen voor evenementen en musea waaronder het Marinemuseum (zie de bijdrage van de directeur Kees Boelema elders in dit nummer).

Voor de vrienden betekende corona het niet doorgaan van Bosscher-lezing, vaartocht met de KM en de vriendendag. Het bestuur onderhield contact slechts via e-mail.

Nu worden de maatregelen geleidelijk verlicht. Zo kon het bestuur recent weer fysiek vergaderen en dan blijkt hoe goed dat is, elkaar weer eens in de ogen kunnen zien. In deze vergadering heeft het bestuur de verplichte formele handelingen gedaan zoals de goedkeuring van jaarrekening 2019. De Vriendenstichting staat er financieel goed voor en hoeft geen beroep te doen op corona-steunpakketten met dank aan onze in aantal toenemende donateurs!

We hadden de hoop dat we onze activiteiten weer zouden kunnen oppakken maar daarvan zien we toch voorlopig af. Onze donateurs behoren vaak tot de risico leeftijd en dan is voorzichtigheid geboden. We prijzen ons gelukkig in een regio te zitten met weinig Covid-19 besmettingen en laten we dat zo houden.

De redactie is wel zeer actief geweest en heeft deze periode benut om flink wat kopij te verzamelen of zelf te produceren. Er kan dus weer een uitgebreide Nieuwsbrief gepresenteerd worden. Ik wens u daarom veel leesgenoegen en hopelijk kunnen we elkaar in de toekomst weer treffen in ons Marinemuseum,

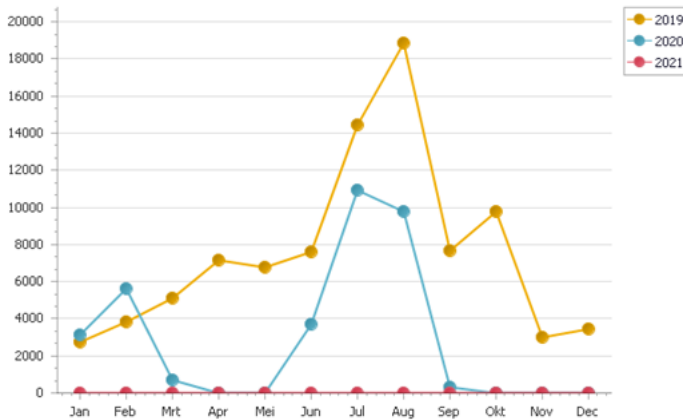
Fijko van der Laan

Van de directeur

Beste mensen,

We leven in rare tijden. Corona dicteert nog steeds ons dagelijks leven. Ook nu spreek ik de hoop uit dat deze nieuwsbrief u en de uwen in goede gezondheid treft. In de vorige nieuwsbrief schreef ik over het feit dat we langzaam uit onze 'lockdown holen' aan het kruipen waren. Toen waren we bezig met het 'Corona proof' maken van het Museum. Dat is gelukt, en begin juni – na een grondige check door de gemeente Den Helder als hoeder der Coronaregels – hebben wij de poorten weer geopend. En al lerende, en ons aanpassende aan de voorschriften zoals deze tot ons kwamen van het RIVM en de protocollen van de Museumvereniging draaien we inmiddels bijna op routine het Museum in de anderhalvemetersamenleving.

En dat is knap werk van onze medewerkers en vrijwilligers, die allemaal meer moeite moesten doen, meer moesten uitleggen, meer politieman spelen (anderhalve meter!) en zichtbaar moeite hebben om potentiële bezoekers de deur te moeten wijzen omdat het Museum anders te vol wordt. Meer werk dus, en dat ook nog in een zomerse hittegolf. Het zegt veel over de veerkracht van 'onze' mensen dat dit alles glimlachend gedragen wordt. Hulde! Gevolg van dit alles is wel dat wij geen dagen meer draaien met 900 of meer bezoekers. We mogen er 15 per kwartier binnenlaten. Dat heeft zijn weerslag op onze bezoekerscijfers (zie onderstaand, geel 2019, blauw 2020).

De gevolgen van de Corona-crisis zullen we voorlopig met ons meedragen. Ook het Brughuis is slecht in te richten op 1,5 meter. De realiteit dicteert dat dit financiële gevolgen zal hebben voor de begrotingen van 2020 en 2021 die wij in goed overleg met de moederorganisatie zullen moeten absorberen. Daar zijn we nu mee bezig.

Samenvattend kan ik stellen dat het zware tijden zijn, maar wel met lichtpunten. Het is immers prachtig om te zien dat we met team Marinemuseum in een rare tijd kans hebben gezien om veilig museumbezoek mogelijk te maken. Er is echte veerkracht en inzet getoond door velen. Er gebeuren goede dingen. Daarop bouwend wandelen wij nog immer met opgeheven hoofd en rechte rug het derde kwartaal in.

Tot slot wil u allen danken voor uw inzet voor ons Museum. Wij allen gaan stap voor stap voorwaarts, hopen op betere tijden.

Hartelijke groet, blijf gezond, Kees

Admiraal Gerard Callenburgh 6 dec 1642 -8 okt 1722

Door Frits Rohling

In de woelige tijden van de dertiger jaren in de 20ste eeuw geeft de Nederlandse regering toestemming om twee torpedobootjagers te

bouwen die zouden behoren tot de "Gerard Callenburgh" klasse. De kiellegging voor beide schepen vindt plaats in 1938 op de scheepswerf van de RDM met, onder bouwnummer RDM-208, de Hr. Ms. "Callenburgh". Het eerste schip dat onder deze naam bij de Koninklijke Marine operationeel zou worden ingezet. Tot en met de tewaterlating op 12 oktober 1939 lijkt alles nog volgens schema te verlopen, maar van de afbouw komt niets terecht omdat, na de capitulatie in mei 1940, het schip door eigen personeel van de RDM op de Nieuwe Waterweg tot zinken wordt gebracht.

Gerard Callenburgh wordt op 6 december 1642 te Willemstad Curaçao geboren. Zijn vader was houthandelaar te Willemstad; vermoedelijk zorgde hij voor de doorvoer van brazielhout naar Nederland, alwaar het geraspt werd in rasp- en tuchthuizen te Amsterdam, om vervolgens te worden gebruikt als kleurstof voor de lakenindustrie in Leiden. Aan de Scharloozijde te Willemstad waren ook scheepswerven die kleine schepen bouwden maar rond 1782 kwamen ook grote Franse lineschepen binnen ter reparatie. Op Rancamast stond een grote bok waarmee men de masten op de schepen kon plaatsten of zware lading aan boord hijsen.

Als jonge adelborst treedt Gerard Callenburgh in 1661 in dienst bij de Admiraliteit van de Maze te Rotterdam, dat dan al sinds 1575 bestaat. Hij wordt direct aan boord geplaatst bij Michiel Adriaanszoon de Ruyter met wie hij onder andere de Tweede

Engelse-Nederlandse Oorlog meemaakt en in die periode (1666) wordt benoemd tot tweede luitenant. De Ruyter schijnt nogal onder de indruk te zijn van de kwaliteiten van Callenburgh, want in 1671 wordt hij benoemd tot luitenant en op verzoek van de Ruyter aan boord geplaatst van "De Zeven Provinciën", het vlaggenschip van de Ruyter. Wanneer de Ruyter sneuvelt in de Slag bij de Etna (1676) benoemt de krijgsraad hem als waarnemend viceadmiraal, eskadercommandant van de voorhoede, totdat ook viceadmiraal Jan den Haen sneuvelt in de Slag bij Palermo en Callenburgh zich genoodzaakt voelt om het commando over de vloot op zich te nemen.

Wanneer de vloot in Napels arriveert draagt hij het commando over aan schout-bij-nacht Philips van Almonde.

(Het lijkt erop dat, ondanks zijn staat van dienst, de Admiraliteit van Amsterdam een grote antipathie had ten opzichte van Jan den Haen. Vandaar dat hem ook geen heldenstatus is toegekend)

Het Verdrag van Nijmegen, 10 augustus 1678, zorgt ervoor dat er minder werkgelegenheid is voor de officieren van de Zeemacht en Callenburgh vestigt zich in Vlaardingen waar hij zich een plek in de gemeenteraad weet te bemachtigen en als een van de "Vroede Vaders" manifesteert. Het bloed kruipt echter waar het niet gaan kan en in 1683 vaart hij in tijdelijke dienst van de Admiraliteit van Amsterdam naar Zweden als vlaggenkapitein in een eskader van negenentwintig schepen om de activiteiten van de Zweedse en Deense vloot te observeren. Vier jaar later gaat hij op verzoek van Willem III van Oranje richting Dominicaanse Republiek om daar in het kader van de kaapvaart op zilverjacht te gaan. Callenburgh keert onverrichter zake weer terug.

In 1689 wordt Gerard Callenburgh viceadmiraal bij de Admiraliteit van het Noorderkwartier en raakt zijn schip de "West-Friesland" in 1690 zwaar beschadigd tijdens de Slag bij Bevesier. In 1692 keert hij weer terug naar de Admiraliteit van Rotterdam en krijgt het bevel over het vierde schip dat de naam "De Zeven Provinciën"

draagt.

(In 1706 is dit schip vastgelopen op de zandbank Hinder en vergaan. Tijdens werkzaamheden in de Maasmond heeft men de restanten weer teruggevonden).

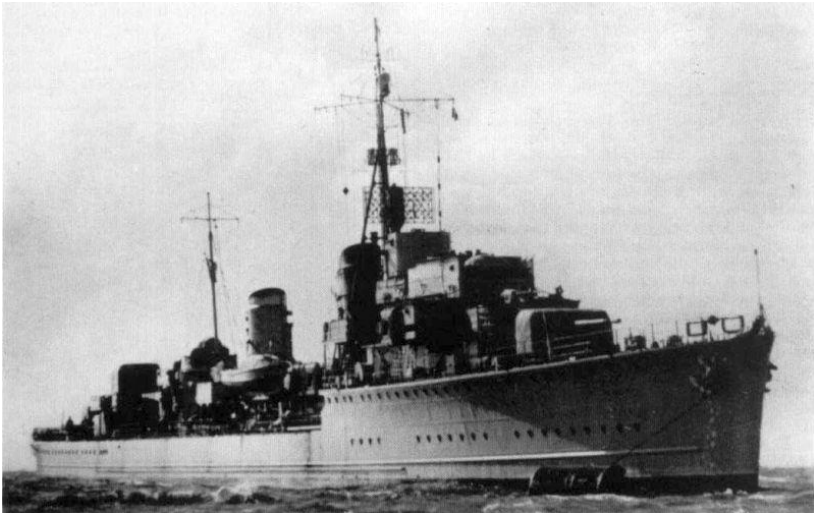
Eind 1697 keert Callenburgh als luitenant-admiraal terug bij de Admiraliteit van het Noorderkwartier en vaart in 1702 op de "Beschermer" tijdens de Zeeslag in de Baai van Vigo en strijdt hij in 1704 mee in de Engels-Nederlandse aanval bij de verovering van Gibraltar. Vijf jaar later zien wij Callenburgh weer in dienst van de Admiraliteit van Amsterdam en in 1711 bij de Admiraliteit van de Maze als bevelhebber van 's Lands vloot. De Vrede van Utrecht in 1713 maakt in feite een einde aan de maritieme carrière van Gerard Callenburgh die nog wel regelmatig als burgemeester van Vlaardingen fungeert.

Het casco van de Callenburgh wordt gelicht Zerstörer Holland 1 (ZH-1) 003 MN/41

Op 14 juli 1940 wordt het casco van de Callenburgh door de Duitsers gelicht en verder afgebouwd op de werf van de RDM onder bouwnummer Wehrmachtsauftragsnummer 003 MN/41. Op 5 oktober 1942 wordt de Callenburgh aan de Duitse marine overgedragen en gestationeerd in de Oostzee bij het 5^e Zerstörerflottille onder Korvettenkapitän K. Barckow. Op 9 juni 1944, in de omgeving van Île de Batz, wordt de ZH1 dusdanig geraakt dat commandant Barckow opdracht geeft het schip te laten zinken en gaat zelf met zijn schip ten onder.

Op 30 juni 1975 wordt de kiel gelegd voor de Hr. Ms. Callenburgh (F808), behorende tot de Kortenaerklasse (S-fregat, gebouwd door Damen Schelde Naval Shipbuilding), dat op 26 maart 1977 te water wordt gelaten en op 26 juli 1979 in dienst wordt gesteld.

In 1994 wordt het schip uit dienst gesteld nadat het is verkocht aan Griekenland, alwaar het schip dienst doet onder de naam *Adrias*.

Fraaie luchtopname van Hr.Ms. Gerard Callenburgh.
Foto IMH.

Bronnen: Diverse websites

Deel 7

Als wij thans de punten nagaan, zouden wij zeker punt 4 en 6 niet meer probeeren zelfs om in te dienen, laat staan om te gelooven aan inwilliging. Maar de zaken staan ook nu anders dan toen en in die jaren die tusschen toen en nu liggen, heeft de Marine zich zoo enorm gewijzigd, dat de heerschende begrippen elkaar in het geheel niet meer nabij komen.

Netjes werden die punten op papier gebracht en toegelicht en een audiëntie aangevraagd op 12 Februari 1900. Deze werd geweigerd. Wel wilde de Minisgter motrozen ontvangen, maar niet als afgevaardigden van een Bond. Als Bond kon men de verzoeken schriftelijk indienen.

Weer verontwaardiging bij de teleurgestelden, weer werd de klove tusschen hoog en laag grooter, maar wijder gingen ook de oogen open een scherper begon men in te zien, dat alleen flink, zelfstandig optreden, gepaard gaande met het publiceren van de toestanden, zoo ze zich voordeden, kon helpen. Hoe langer hoe meer werd het vertrouwen in de autoriteiten geschokt, men voelde de verwijdering grooter worden.

Op de vergadering, die gehouden werd naar aanleiding van dat antwoord, werd dan ook besloten (er was geld voor aanwezig), om het request met toelichting, wat nu zou gezonden worden naar den Minister, in een brochure'tje samen te vatten met een woordje voor en na, en er een 1000-tal van onder het personeel op de vloot te verspreiden ter propaganda.

Het request werd 20 Februari verzonden en het antwoord 25 Maart ontvangen, luidde: *“Dat bij voortduring op de belangen van het geheele personeel der Koninklijke Nederlandsche Zeemacht wordt gelet, doch dat de gewenschte veranderingen niet konden geschieden.”*

Dit antwoord, bekend geworden, sloeg alle twijfelaars om, naar den kant van de oppositie; het wekte verbittering.

Men wist immers maar al te goed, men voelde het dagelijks, dat er bijna in het geheel niet ip de belangen van het mindere personeel werd gelet. En er kwam hoe langer hoe meer een sterke strooming om op eigen kracht te gaan vertrouwen.

Met het request aan den Minister was ook een afschrift daarvan aan de Tweede Kamer verzonden, met het verzoek om steun, zoodat er hoop bestond dat het zou besproken worden.

Bij het behandelen van de begrooting voor 1901 nam Staalman de verdediging van het adres voor een deel op zich. Hij bepleitte o.a. de inwilliging van de kostelooze overvoer van gezin en huisboedel, waarop de Minister van Marine Roëll niet anders wist te antwoorden, dan dat een mastroos nu eenmaal een ambulante wezen was en aan boord hoorde. Bij dit adres was een staatje overgelegd van de noodzakelijke behoeften van een gezin, en dit staatje werd eveneens den Minister ter kennisname door Staalman aanbevolen. Ook voor tractementswijziging was Minister Roëll niet te vinden. “Ze hebben tractement genoeg,” zei hij, “tien à vijftien jaar geleden hadden ze veel minder, enz.” Zoo dacht deze autoriteit, ouderwetsch als hij was, over het personeel.

Dit was de eerste keer dat de Matrozenbond als zoodanig in de Tweede Kamer ter sprake kwam, en er dus officieel de aandacht op werd gevestigd.

Op de vraag naar een badgelegenheid werd ten antwoord gegeven, dat de matrozen zich het best buiten boord konden wasschen.

Inmiddels nam de organisatie in kracht toe, er kwam actie. Dat brochure'tje, dat de ouderen zich nog wel zullen herinneren, verrichtte wonderen. Tal van brieven met waardeerende antwoorden kwamen in en honderdtallen leden werden opgegeven. De afdeling Hellevoetsluis herrees en Amsterdam werd opgericht, wat ik reeds vermeldde, terwijl in Indië overal een opgewekt leven was waar te nemen. De brieven werden naar behooren beantwoord en er kwam wat regel in. Het secretariaat werd gevestigd Oostslootstraat 50*, waar ik als secretaris woonachtig was, en het liep vrij goed.

*achter de Loodsgracht in de nabijheid van het Marinemuseum, red.

De secretaris werd in Augustus tegemoetgekomen voor zijne werkzaamheden met f 5 per week, omdat hij, werkeloos zijnde, wilde gaan varen. Dit gebeurde na een gehouden referendum in de afdeling Helder.

Er werden een paar adhaesie-adressen verzonden op adressen van zusterverenigingen aan openbare lichamen, een bewijs dus dat onze organisatie al een plaats begon in te nemen, en verschillende requesten om verbeteringen in den toestand aan boord gepresenteerd. Een adres werd o.a. gepresenteerd in samenwerking met "Admiraal de Ruyter" en den Bond van Korporaals en Mariniers "Willem Joseph baron van Ghent", of liever de Bond van maître Smit. In dat jaar werd tevens getracht een federatie van minder Marine-personeel te stichten, wat mislukte en waarvan de mislukking te wijten was aan het idiote gescharrel van genoemde maître Smit. Een request werd gepresenteerd, houdende wijzigingen te voordeele van het mindere marine-personeel in de verschenen nieuwe pensioenwet, met welk adres zeer zeker rekening is gehouden bij de behandeling en aanneming van de wet in 1902. We begonnen er nu zoo'n beetje bovenop te raken.

Op de jaarvergadering, die dan ook op 13 Januari 1901 werd gehouden, kon geconstateerd worden dat er afdelingen waren te Helder, Amsterdam en Hellevoetsluis, Curaçao, Olehleh, Batavia en

aan boord van de "Piet Hein", destijds vertoevende te Shanghai, terwijl door Rotterdam ook was verzocht een afdeling te mogen oprichten. Op enkele uitzonderingen na, waren er correspondenten op alle schepen, het ledental bedroeg pl.m. 1100, zoodat gezegd kan worden, dat *1900 een jaar van grooten bloei voor den Matrozenbond is geweest.*

Nog dient vermeld dat in dat jaar ook werd deelgenomen door de afdeling Amsterdam aan de hulde-betooging bewezen aan Paul Kruger, bij diens komst te Amsterdam.

Deze jaarvergadering was de eerste waar afgevaardigden van andere afdelingen aanwezig waren, en wel van Amsterdam, de toenmalige meest actieve bondsafdeling. Onder de belangrijke besluiten die op die vergadering genomen zijn, behoort in de eerste plaats werl de oprichting van "Het Anker", als orgaan van den Bond, dat als maandblad zou verschijnen tegen een abonnementsprijs van 10 ct. per 3 maanden voor leden en 60 ct. voor niet-leden.

Het Anker, het bondsblad van de Matrozenbond. Na een proefnummer in maart kwam op 6 april 1901 het eerste nummer uit. Het laatste nummer van Het Anker verscheen op 29 april 1921.

Prelude van 1795 - 1905

Door Frits Rohling

Per 1 januari 1853 werd het Koninklijk Besluit van kracht waarin werd bepaald dat "de geneeskundige dienst der zeemagt wordt gescheiden van die der landmagt".

De Minister van Oorlog was furieus omdat hij niet gekend was in de aanleiding van deze verandering, welke dan ook zeer tegen zijn zin was. De Minister van Marine had de scheiding/verzelfstandiging van beide geneeskundige diensten geheel op eigen doft geregeld!

In de achttiende eeuw waren de Admiraliteiten verantwoordelijk voor de geneeskundige verzorging van 's lands vloot. Chirurgen, ofwel medische behandelaars van uitwendige heilkunde, konden zich bij de vloot aanmelden en werden door twee medicinae doctores, medische behandelaars van interne heilkunde, geëxamineerd.

(De chirurgijn kwam voort uit het beroep van de barbier die zich vooral bezighield met zaken waarbij bloed vloeide. De medicinae doctores waren afgestudeerd aan de faculteit der geneeskunde).

De uitslag van het examen bepaalde in welke rang de chirurgijn werd aangenomen, in de regel was dat wel een officiersrang. De Admiraliteiten hadden geen overeenkomstige regelgeving en zo kon het gebeuren dat de verstrekingen in Amsterdam door de Admiraliteit werden geregeld en in Rotterdam moest de chirurgijn zelf voor geneesmiddelen en instrumenten zorgen.

De oprichting van de Bataafsche Republiek op 19 januari 1795 en de daarbij doorgevoerde staatsrechtelijke hervormingen hadden ook invloed op het reilen en zeilen van de geneeskundige diensten van zowel het leger als de vloot.

De vijf Admiraliteitcolleges moesten plaats maken voor departementen van de Marine en op 28 maart 1797 besloot de Nationale Vergadering dat er een vast korps geneeskundigen bij de Marine werd opgericht. De scheepsgeneeskundigen kregen ook een eigen uniform. In 1806 centraliseerde koning Lodewijk Napoleon het bestuur van de Geneeskundige Dienst, met als eerste Doctor-Generaal der Marine Dr. P. Van Woensel. Na inlijving bij het Franse keizerrijk in 1810 was er van het vaste korps chirurgijns-majoor weinig meer over. Overgebleven chirurgijns werden opgenomen in het Franse korps.

Pieter van Woensel, marine-arts, omstreeks 1790

S.J. Brugmans onder andere lijfarts van Lodewijk Napoleon Bonaparte

In 1813 echter, nadat Nederland haar onafhankelijkheid weer terugkreeg, werden de geneeskundigen weer onder toezicht geplaatst van een landsdoctor en twee landschirurgijns, respectievelijk J. Swarts en J. Flietner en G.C. Benraad. In 1815 werd de Leidse hoogleraar S.J. Brugmans belast met de leiding van de geneeskundige dienst

'*der Armee en der Marine*'. Na de dood van Brugmans benoemde de koning in 1819 zijn eigen geneesheer, de Leuvense hoogleraar F.J.

Harbour, tot inspecteur-generaal voor de land- en zeemacht; *in 1822 zelfs tot inspecteur-generaal van den geneeskundigen dienst over het gehele Rijk*. De reorganisatie die hij doorvoerde leidde tot een versobering van zowel de kwaliteit als de kwantiteit van het korps. In 1824 overleed Harbour aan longtuberculose en werd opgevolgd door de Leidse hoogleraar J.Chr.B. Bernard die werd benoemd in de functie van generaal-majoor. Ook hij was van mening dat de Geneeskundige Dienst bij de zeemacht toe was aan een reorganisatie; veel belangstelling voor de functie van chirurgijn bij de zeemacht was er echter niet. De ongeregeldheden in de zuidelijke gewesten die in 1830 begonnen op te spelen noodzaakten de leiding om gepensioneerde chirurgijns-majoor aan te nemen; helaas was hun positie aan boord van de schepen een bron van ergernis, vanwege de achterstelling ten opzichte van de zee-officieren.

Bernard kreeg in 1841 eervol ontslag en werd opgevolgd door de eerste officier van gezondheid P.L. Beckers. Ook hij stelde voor om de geneeskundige dienst bij de zeemacht te reorganiseren en de chirurgijns als officieren van gezondheid aan te stellen. Onder de leiding van Beckers werd op 1 januari 1842 het Marinehospitaal te Willemsoord in gebruik genomen, het ziekenhuis Zr. Ms. Maria Reigersbergen, een voormalig fregat (1808-1842), werd uit dienst gesteld. Het aparte korps chirurgijns bij de mariniers werd in 1850 opgeheven.

P.L. Beckers

L. Ph. J. Snabilié

In 1850 werd Beckers gepensioneerd en in 1851 opgevolgd door een arts van de landmacht, L.Ph.J. Snabilié.

Deze situatie duurde tot 1 januari 1853, de datum waarop de Geneeskundige Dienst der Zeemacht zelfstandig werd. Naar aanleiding van een brief van de Minister van Marine, Schout-bij-

Nacht J. Enslie, aan de koning, was men ervan doordrongen dat de Geneeskundige Dienst van de Zeemacht niet vergeleken kon worden met die van een legereenheid te land en men bij de Marine te maken had met specifieke geneeskundige problemen. (Schout-bij-Nacht/Viceadmiraal J. (James) Enslie was van Engelse afkomst en minister in het eerste kabinet van Thorbecke 1851 - 1854. Directeur van Willemsoord 1 mei 1851 - 1 november 1851).

G.F. Pop, inspecteur 1853 - 1870

H. Slot, inspecteur 1870 - 1878

J. Enslie 1795 - 1877

De eerste Inspecteur van de Geneeskundige Dienst der Zeemacht werd de Officier van Gezondheid der eerste klasse G.F. Pop (1813-1881), met de rang van KLTZ. De samenstelling van het korps bestond uit 69 man plus een apotheker. Hij stelde een reglement op de Geneeskundige Dienst samen dat op 6 juni 1858 door Zijne Majesteit werd goedgekeurd. Hij was een voorstander van de in de 19^e eeuw in zwang geraakte ideeën van de zogenoemde hygiënisten die onder andere de gezondheid van een samenleving in een land statistisch wilden vastleggen. In 1863 richtte hij het Geneeskundig Tijdschrift voor de Zeemagt op. Onder zijn leiding veranderde de Geneeskundige Dienst van de Zeemacht in een korps dat op haar taak berekend was bij het verlenen van medische hulp op zee. Ondanks deze vooruitgang was het niet te voorkomen dat in de tweede helft van de 19^e eeuw het verloop onder het medische personeel aanzienlijk was en zelfs de politiek van zich liet horen vanwege de (wederom) salariëring en de werkdruk van de geneeskundigen. Het korps werd uitgebreid met zes officieren, met name de groep in de rang van luitenant ter zee der eerste klasse.

Op eigen verzoek werd Pop in 1868 op non-actief gesteld en op 1 januari 1870 gepensioneerd. Hij startte in Haarlem aan de Kruisweg een huisartsenpraktijk tot aan zijn dood op 21 september 1881.

Ook zijn opvolger KLTZ H. Slot, onder andere langdurige geplaatst in West-Indië en de Oost, eerst aanwezig Officier van Gezondheid bij het Marinehospitaal te Willemsoord en dirigerend Officier van Gezondheid bij het Ministerie van Marine, werd geconfronteerd met het schrijnend tekort van artsen voor de vloot. Tussen 1857 en 1875 waren 96 officieren van gezondheid afgevoerd, waarvan 22 overleden en 25 met pensioen waren gegaan. De rest had eervol ontslag aangevraagd en gekregen. Voortdurende overplaatsingen en wisselingen in de Oost eisten hun tol. Wat dat betreft was een plaatsing in het Marinehospitaal te Willemsoord wellicht de enige constante factor.

Ondanks zijn inzet slaagde Slot er maar gedeeltelijk in om de status en de salariëring van de marine-artsen te verbeteren. Een en ander had ook te maken met de stijgende kosten bij de Marine in het algemeen, mede veroorzaakt door de omschakeling van de bouw van stoomschepen van ijzer met bepantsering, in plaats van houten zeilschepen. In het kader van de oplopende begrotingen werd er zelfs een voorstel gedaan om het korps Geneeskundig Dienst van de Zeemacht op te heffen. Zover kwam het gelukkig niet.

Tot enkele dagen voor zijn dood bleef Slot in zijn functie en stierf op 1 december 1878. Hij werd opgevolgd door H.L. Oudenhoven, chirurgijn bij de Zeemacht sinds 1 maart 1832.

Schout-bij-Nacht H.L. Oudenhoven

Bij zijn benoeming tot Inspecteur Geneeskundige Dienst der Zeemacht werd zijn rang gelijkgesteld met Schout-bij-Nacht en bekleedde hij deze functie tot 1 juli 1884. Hij heeft dan 52 jaar als officier van gezondheid bij de Zeemacht gewerkt, zowel in de Oost als in de ziekenhuizen te Hellevoetsluis en Willemsoord. Hij overleed op 12 mei 1889 te Den Haag.

Zijn opvolger is Schout-bij-Nacht J.D. Sachse, inspecteur van 1884 – 1888, die een indrukwekkende staat van dienst had. Hij was, naast een aantal varende plaatsingen en termen in de Oost, de eerst aanwezende officier-arts te Amsterdam, waar hij was belast met het onderwijs aan militair-geneeskundige studenten. Hij ging in 1888 met pensioen en overleed datzelfde jaar op 14 juli.

In de periode 1888 – 1895 neemt Schout-bij-Nacht F.J. van Leent het stokje over als inspecteur van de Geneeskundige Dienst der Zeemacht. Van alle voorgaande inspecteurs was dit wel de meest wetenschappelijk georiënteerde. Hij verbleef vele jaren achtereen in de Oost, werkte in het Ooglijdersgasthuis voor mindervermogenenden te Utrecht om zich te bekwamen in de oogheekunde en promoveerde in Leiden op het proefschrift *Geneeskundige topografische opmerkingen betreffende Batavia, haar rede en het eiland Onrust*. Daarna volgde zijn plaatsing in het marinehospitaal te Willemsoord waar hij werkzaam was bij de oogheekundige kliniek en de chirurgische afdeling. Ook hier schreef hij diverse verslagen en werd door de Minister van Binnenlandse Zaken de oogheekundige behandeling aan burgers in het hospitaal gelegaliseerd. In 1874 ging hij weer voor drie jaar naar de Oost en werd na terugkeer in 1877 belast met onderwijs aan medische studenten voor de zeemacht en doceerde tropische pathologie. Wegens zijn algemene kennis, met name over de oogheekunde, werd hij benoemd als lid van de commissie die haar licht over de nieuwe keuringseisen moest laten schijnen. Onder zijn bewind vonden er wel veranderingen plaats in de opbouw van het korps van de Geneeskundige Dienst van de Zeemacht. Hij overleed plotseling op 4 december 1895.

Na het overlijden van van Leent, die vooral op wetenschappelijke basis de Geneeskundige Dienst op de kaart heeft gezet, komt in de periode 1896 – 1905 L.P. Gijsberti Hodenpijl als inspecteur aan het hoofd van de geneeskundige dienst. Waarschijnlijk een introverte

persoonlijkheid waarover in zijn leidinggevende periode weinig tot niets bekend is.

In de laatste decennia van de 19^e eeuw wisten de Officieren van Gezondheid met het korps een plek te verwerven binnen de Zeemacht, waar men niet meer omheen kon. De medische kennis van zowel de artsen als ziekenverplegers en apothekers werd door opleiding continue verbeterd en op een hoger niveau gebracht, wat essentieel bleek voor de medische zorg en het voortbestaan van de Geneeskundige Dienst van de Koninklijke Marine.

Bron: "Vrij van zichtbare gebreken": De medische zorg bij de Nederlandse zeemacht in de negentiende eeuw. Gerhard T. Haneveld en Paul C. van Royen. Hoofdstuk I: Voorgeschiedenis + Bijlage E.

MARINE INLICHTINGENDIENST (MARID) EN NETHERLANDS
FORCES INTELLIGENCE SERVICE (NEFIS)

Prelude tot de ontwikkeling van de Elektronische Oorlogsvoering

Nederlands-Indië, Nieuw-Guinea, De Nederlandse Antillen
en
Nederland

Door Frits Rohling

Reeds in de tijd van Admiraal de Ruyter was er sprake van het verzamelen van inlichtingen over de strategische toestand waarin zowel vriend als vijand verkeerde. Zo werden er verkenners uitgezonden om de gewenste informatie te verzamelen en, terug op de basis, kenbaar te maken aan de commandanten van de vloot. Deze "Kondschappen" werden tot in de Eerste Wereldoorlog gebruikt om de eigen strategie en tactiek te kunnen bepalen.

Nota bene was het de voormalig Eskadercommandant in de Oost, Schout-bij-Nacht en later Viceadmiraal F. Bauduin, die zich sterk maakte om in de Oost een inlichtingen- en communicatiedienst op te zetten.

KTZ F. Bauduin 1864-1943

Pas in 1934 kregen Ltz 1 J.F.W. Nuboer in Nederlands-Indië en in 1936 Ltz 1 C. Moolenburgh in Nederland de taak toegewezen om een inlichtingendienst op te zetten, nadat de voormalige marineofficier O.G.A. Netscher een uitgebreide studie had geschreven over de taak, organisatie en werkwijze van een op te richten inlichtingendienst.

In Nederland was een van de eerste taken het instellen van betrouwbaarheids- of antecedentenonderzoeken bij het werven van nieuw personeel. Daar men in Nederlands-Indië tot de conclusie was gekomen om geen inheems personeel meer aan te nemen, naar aanleiding van het onderzoek naar de muiterij op "De Zeven Provinciën", besloot men om een officier of ambtenaar te belasten met het inlichtingenwerk en betrouwbaarheidsonderzoeken. In 1937 werd Ltz 1 M.W. Mouton aangesteld als "Officier belast met de inlichtingendienst". Een jaar later werd hij opgevolgd door Ltz 1 P.W.B. Steenkamp die in deze functie werkzaam bleef tot aan de capitulatie in 1942.

Toen Ltz 1 Nuboer in 1934 werd aangesteld om inlichtingenwerk in Nederlands-Indië (Bandoeng, Kamer-14) te verrichten was hij in Nederland de eerste cursist geweest die door de KNIL-officier H.

Koot was opgeleid in cryptografie en crypto-analyse. Dit kwam hem uiteindelijk goed van pas omdat de telegrafisten van het marine radiostation in Batavia in 1933 reeds bezig waren met de interceptie van het Japans radioverkeer.

Henri Koot 1883 - 1959

Tijdens de Tweede Wereldoorlog, in 1942, kreeg Nederland in Nederlands-Indië, binnen de AIB (Allied Intelligence Bureau, Colonel Roberts), een inlichtingentaak toegewezen in het operatiegebied Nederlands-Indië, uitgezonderd Sumatra.

In Australië, Melbourne, had men reeds de Marine- en Legerinlichtingendienst opgezet met als hoofd KTZ G.B. Salm. Deze dienst werd als snel voorzien van een andere naam en zou voortaan als "Netherlands Forces Intelligence Service" (NEFIS) inlichtingen gaan verzamelen voor de geallieerde strijdkrachten met betrekking tot Nederlands-Indië dat door Japan was bezet.

De dienst komt rechtstreeks te staan onder de Bevelhebber Strijdkrachten Oosten (BSO), Admiraal Helfrich, en per 1 januari 1944 onder de Onderbevelhebber Strijdkrachten Oosten, Schout-bij-Nacht F.S.W. Coster.

De NEFIS bestond uit drie afdelingen:

NEFIS I : Algemene Inlichtingen onder leiding van Majoor S.H. Spoor

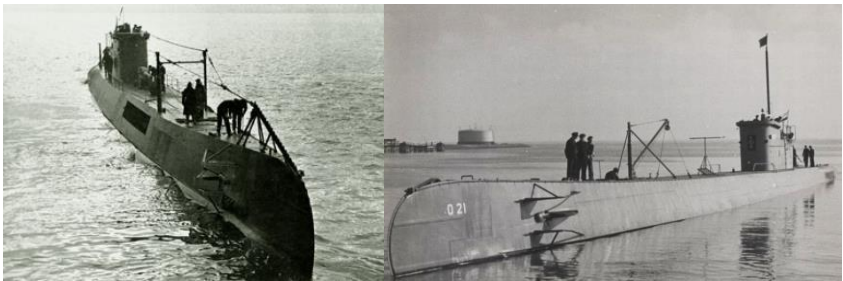
NEFIS II : Interne Veiligheid & Security o.l.v. Ltz1 J.A.F.H. Douw

van der Krap

NEFIS III : Special Intelligence en Special Operations, Ltz 1 J.J.

Quéré (tegen zijn zin, daar hij geen enkele ervaring had. *Meertens*, *KNAW*), Ltz1 L. Brouwer (Japanoloog en kryptograaf, grondlegger WKC) en Ltz1 Fresco.

Afdeling NEFIS III regelde de inzet van geheime agenten die, onder andere door de inzet van onderzeeboten, in het door Japan bezette Nederlands-Indië werden gedropt. Een groot nadeel was dat deze geheimagenten totaal geen medewerking kregen van de inheemse bevolking; de bereidheid om een geallieerde overwinning te helpen bevorderen ontbrak volledig!!

Hr. Ms. O21

J.F. van Dulm

De commandant van Hr. Ms. O21, Ltz 1 J.F. van Dulm, werd vanwege zijn inzet benoemd tot Ridder in de Militaire Willemsorde. Later werd hij als commandeur Hoofd van de MARID.

De geheimagenten werden in het begin van de oorlog opgeleid in het Verenigd Koninkrijk, waaronder de eerste militaire opleiding en vervolgens in Schotland een commando-opleiding. Daarna werd de opleiding in Australië, Queensland, voortgezet voor een jungle-opleiding en in New South Wales een parachutistenopleiding. In Melbourne werd men onderworpen aan een gedegen opleiding om radioverbindingen te kunnen onderhouden en kreeg men van een onderofficier telegrafist (Sgttl. Smit en Sgttl. Z.M. F. Kok) een cursus seinen en opnemen van morsetekens, het gebruik, techniek en onderhoud van radio- en zendapparatuur en het werken met mobiele zenders en ontvangers. Het onderhouden van radioverbindingen op grote afstand was, gezien de toenmalige techniek, uitzonderlijk moeilijk. Geheimagenten kregen een (Netherlands East Indies) NEI-set (25 Watt) mee, verdeeld over drie metalen kisten met een gewicht van 70 kg. De set bestond uit een accu die met een fietsdynamo werd opgeladen. In totaal zijn er 120 verstrekt. In 1945 wordt in Nederlands-Indië een afdeling radio interceptie en analyse opgericht (NEFIS-8) onder leiding van de Reserve Kapitein van het KNIL ir. J.G.J. Spanjaard. De taken van deze afdeling bestonden uit interceptie van radioverbindingen, traffic-analyse, crypto-analyse en distributie. In 1950 worden deze taken ook geïntroduceerd bij de Marine-Inlichtingendienst te Amsterdam, MARID Sectie VI.

Het vergt veel tijd, inzet en zoeken in het gebied van de korte golf frequenties om de werkfrequenties, roepnamen, codes en sked-tijden van de morseverbindingen in beeld te brengen. Naarmate men het HF-frequentiespectrum afzocht begon zich een duidelijk beeld te vormen en kon men met de resultaten naar de traffic-analyse afdeling waar de klare informatie bij de distributiesectie en de gecijferde informatie bij de cryptosectie werd onderzocht. De radioverbindingen van de Indonesische land-, lucht- en zeestrijdkrachten konden volledig worden onderschept en ontcijferd.

Zo was het ook mogelijk om door middel van het vastleggen van het individuele morseschrift van de telegrafisten, het zogenaamde

“fingerprinting”, te achterhalen wie er op welk radiostation (en op welk moment) werkte en welke verbinding(en) deze telegrafist onderhield. Ook de zenderkarakteristieken konden worden onderkend en zo was het mogelijk om van ieder radiostation een inventarisatie te maken van de apparatuur die daar gebruikt werd. Deze kennis kon men gebruiken om te infiltreren in het radioverbindingsnetwerk waardoor het mogelijk werd om misleidende berichtgeving te versturen.

In 1949 werd de naam NEFIS ingeruild voor Centrale Militaire Inlichtingendienst (CMI). De interesse voor het Indonesische openbare radioverkeer, maar zeker ook dat van de militaire radioverbindingen, waar gebruik werd gemaakt van automatische morse- en telexzenders, bleef een hoge prioriteit. Hiervoor moest de infrastructuur van antennenparken worden aangepast met speciale antennesystemen voor de lange afstand ontvangst. Na de soevereiniteitsoverdracht werd de radio-interceptiedienst een onderdeel van de Militaire Inlichtingendienst van de landmacht (MID).

Ook tijdens het militaire conflict tussen Nederland en Indonesië is de MARID per 9 april 1955, met als eerste hoofd Ltz2 OC R. Gout, aanwezig op Nieuw-Guinea om de Nederlandse regering op de hoogte te houden over de scheepsbewegingen van de Indonesische Marine. Hierbij is de informatie die wordt verkregen uit de interceptie van militaire radioverbindingen door de MARID-VI sectie op het eiland Biak zeer waardevol. Gemiddeld worden er 267 Indonesische berichten onderschept waarvan de helft wordt ontcijferd, met ondersteuning vanuit het WKC in Amsterdam.

In 1958 wordt de MARID VI NNG belast met het vroegtijdig onderkennen (early warning) van Indonesische militaire acties (infiltratie) door middel van inlichtingenverwerving en elektronische oorlogvoering (EOV). Op 27 september 1962 stopt MARID VI haar activiteiten om 24.00 uur. Op 22 november 1962 wordt de marine kazerne te Biak als laatste marine-instelling uit dienst gesteld.

Marid-VI te Hollandia, Nieuw-Guinea 1955
Van Heutzkamp

Aan het begin van de Koude Oorlog wordt het Bureau Inlichtingen van de Marinestaf ingesteld met het oog op de instandhouding - na de Tweede Wereldoorlog - van het enorme militaire apparaat van de Sovjet-Unie. Sectie I verzamelde en analyseerde de informatie over de zeestrijdkrachten van de Sovjet-Unie en haar satellieten, waaronder de DDR. Ook werd veel informatie gegenereerd over koopvaardij-activiteiten van het Oostblok in onze zeehavens. Veel informatie, gelardeerd met ondersteunende foto's, werd geleverd door afdeling MARID VII, de Buitendienst en het Ministerie van Algemene Zaken, Inlichtingendienst Buitenland (IDB). Het was vooral informatie over Sovjet-Russische marine- en koopvaardij-schepen en havens van achter het IJzeren Gordijn. Om het inlichtingenwerk te bemoeilijken veranderde de Russen regelmatig de 'pendant-nummers' (boegnummers) van de schepen. Door de foto's kon men de uitrusting van de schepen analyseren en de ontwikkelingen volgen. Op basis van de analyses van de MARID zijn de NAVO klasse benamingen van het LIBAU communicatievaartuig, de KILDIN geleide projectielenjager en het radartype 'Flat Spin' tot stand gekomen. Schepen die in die periode in de Sovjet-Unie werden gebouwd waren onder andere de KOTLIN-klasse, de KILDIN-klasse, de KRUPNY-klasse, de KASHIN-klasse en

de KRESTA-klasse. Wat betreft de onderzeeboten waren dit de ZULU-klasse, de FOXTROT-klasse en de ALFA-klasse.

Na de Tweede Wereld Oorlog ressorteerden onder het Centrale Orgaan van de MARID in Den Haag twee zogenaamde regionale Organen: de Stafofficieren Inlichtingendienst bij de Commandant der Zeemacht in Nederland en die in de Nederlandse Antillen.

De Stafofficier Inlichtingendienst van de Commandant der Zeemacht in Nederland (SOICZMNED), Ltz 1 P. Philipse, was gevestigd in het Paleis te Den Helder. Hij ontving zijn opdrachten en aanwijzingen vanuit de Haagse organisatie. Het operationele deel verhuist later naar Julianadorp.

Binnen de organisatie van CZMNED werden lokale instellingen, ondergebracht bij de Commandanten Maritieme Middelen (CMM), met uitzondering van vliegveld de Kooy, Valkenburg en het Korps Mariniers. De vier CMM's waren:

- CMM – Willemsoord te Den Helder (voorheen CMM-Texel)
- CMM – IJmond te Amsterdam (voorheen CMM-Amsterdam)
- CMM – Rijnmond te Rotterdam (voorheen CMM-Rotterdam)
- CMM – Schelde te Vlissingen (voorheen CMM-Vlissingen)

Ook op de Nederlandse Antillen werd voor de MARID een interceptiestation opgezet. Het was de wens van marineleiding om in deze omgeving zo goed mogelijk geïnformeerd te blijven over zowel de politieke als militaire ontwikkelingen. In het begin moest er worden onderzocht of een COMINT-opdracht wel relevant zou zijn. Het bleek dat de onderschepte informatie, met name die van de Venezolaanse strijdkrachten, het bestaansrecht van de RCDNA (Radio Controledienst van de KM op de Nederlandse Antillen) direct waarborgde. Bijkomend voordeel was dat er personeel van het Wiskundig Centrum in Nieuw-Guinea was vrijgekomen en daar geplaatst zou kunnen worden. In 1963 startte Ltz 2 A.A. van Beijsterveldt het interceptiewerk met een groep telegrafisten met het oog op het instabiele bewind van Zuid-Amerikaanse landen waar

het communistische Cuba mogelijk werk maakte van verspreiding van hun ideologie om zodoende het communisme in die landen, waaronder Venezuela, te laten wortelen. In 1990 wordt de RCDNA opgeheven.

Er werd ruime aandacht geschonken aan de Venezolaanse krijgsmacht en aan het Cubaanse diplomatieke verbindingsnet. Uiteraard ook aandacht voor het HF wereldnet van de Sovjet-marine, waaronder de hulppost Port Mariel op Cuba, waarbij het accent werd gelegd op het completeren van de reeds in Nederland ontvangen gegevens. Ook tijdens het Falkland conflict tussen Engeland en Argentinië heeft de RCDNA een goed beeld van een militair organisatieschema kunnen overleggen aan 'Den Haag' en een "Order of Battle" van interesselanden in de regio.

In 1946 was men reeds in het Paleis op het Kogeleiland van het Marine Etablissement te Amsterdam begonnen met een interceptie en analyse afdeling (sectie VI) van de MARID, onder leiding van Kolonel J.A. Verkuyl. Men onderscheidde de interceptie sectie, traffic-analyse sectie, de crypto-analyse sectie en de distributie sectie. De interceptie-apparatuur bestond uit oude RCA CR88B, Collins en Hallicrafter-ontvangers en de automatische morse werd opgenomen met oude wirerecorders en Hell papertaperecorders.

De ontvangst van de signalen werd mogelijk gemaakt door het installeren van "omni-directional" antennes. De cryptosectie kreeg de beschikking over een "Zeer Eenvoudig Binair Reken Apparaat" (ZEBRA). De interceptie van land- en luchtstrijdkrachten werden later door de respectievelijke defensieonderdelen in eigen beheer uitgevoerd. De interceptie van diplomatieke radioverbinding-netten werd gezamenlijk met de interceptiegroepen van de Radio Controledienst (RCD, PTT) uitgevoerd.

RCA CR-88D

RCA CR-88B

ZEBRA

Per 1966 kwam het interceptiestation te Eemnes in gebruik van de MARID, om Warschaupact-zenders en uitzendingen vanuit de Sovjet-Unie te onderscheppen, waaronder Nederlandstalige radio-uitzendingen van Radio Moskou. Mogelijk zouden in deze uitzendingen verborgen boodschappen kunnen zitten. Bovendien kon men de posities van Oost-Europese zenders bepalen, om te proberen inzicht te krijgen in de troepenbewegingen van het Warschaupact. Daarbij hoorde ook het ontvangen en peilen van uitzendingen van gecodeerde berichten vanuit het Warschaupact, die gericht waren op al dan niet slapende agenten (spionnen), afkomstig van achter het IJzeren Gordijn, die in het bezit waren van mobiele zend- en ontvangstapparatuur, waarmee ze op gezette tijden contact konden opnemen met hun hoofdkwartier in een van de Oostbloklanden en berichten ontvingen en verstuurd die waren versleuteld door middel van het gebruik van een "One Time Code Pad".

De huidige elektronische oorlogvoering (EOV/ECM) is gebaseerd op alle mogelijke actieve en passieve uitvoeringen om het radioverkeer, dataoverdracht, gebruik van radar-, sonar-, infrarood- of lasersystemen vice versa te verstoren of onmogelijk te maken. Als tegenmiddel kunnen de Electronic Counter Counter Measures (ECCM) worden ingezet.

(Informatie uit: DE MARID, De Marine-Inlichtingendienst van binnenuit belicht, 1997, M.W. Jensen en G. Platje)

(Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, Deel II c, Nederlands-Indië III, Dr. L. de Jong, Rijksinstituut voor oorlogsdocumentatie, 1986)

(Diverse sites op internet)

EEN BEVLOGEN AVONTUUR

Door: Anne van Dijk
voorzitter St. Vrienden van de Traditiekamer MLD

Op 9 februari j.l. overleed de tot dan oudste nog levende Vlagofficier MLD schout-bij-nacht vlieger b.d. Ruud Idzerda op 96-jarige leeftijd. Hiermee ontviel de Marineluchtvaartdienst een coryfee met een bijzondere loopbaan: van dienstplichtig militair tot vlagofficier, van zeewaarnemer tot helikoptervlieger en jetjockey. Hij noemde zijn marinetijd "een bevlogen avontuur", zoals dan ook de titel van zijn autobiografie luidt. Hij had meerdere malen het nodige geluk en overleefde onder andere drie "bail outs". Toch zal hij vooral worden herinnerd door zijn rol als de enige Nederlandse helikoptervlieger tijdens de Watersnoodramp in 1953. Mede door de onmisbaarheid van de helikopter ligt in dit artikel de nadruk op de glansrol van de eerste helikopter in de marine.

Idzerda wordt in 1923 geboren in Soerabaja op Java. Na de middelbare school wordt hij in 1941 als dienstplichtige ingelijfd bij het KNIL maar stapt al spoedig min of meer gedwongen over naar

de marine om zeewaarnemer te worden bij de MLD. Hij ziet dat als opstap naar een gedroomde loopbaan als vlieger, nu hij zijn ideaal om arts te worden door de oorlogsomstandigheden wel kan vergeten.

Nauwelijks gebrevetteerd maakt hij in februari 1942 met een Fokker T-IV een aantal verkenningsvluchten mee op zoek naar de Japanse invasievloten. Als hij tijdens zo'n verkenning een onderzeeboot meent waar te nemen en dit na terugkeer rapporteert aan de chef-staf op het marinevliegkamp Morokremlang vraagt deze hem geringschattend of het geen walvis was. Idzerda's repliek dat hij nog nooit een walvis met een periscoop heeft gezien levert hem een stevige reprimande op. Dit voorval is tekenend voor de onderschatting van de in gang zijnde Japanse ontplooiing!

Na de verloren Slag in de Javazee krijgt hij opdracht met een Dornier uit te wijken naar de baai van Broome in NW-Australië. Omdat die baai vanuit Java alleen bereikbaar is voor de vliegboten worden de Fokker T IV's vernietigd. Wegens motorpech komt Idzerda's kist later in Broome aan dan de andere Dorniers en Catalina's en gaat in de vallende duisternis voor anker op een wat afgelegen plaats ten opzichte van de eerder aangekomen vliegboten.

's Ochtends vroeg wordt hij samen met de telegrafist naar de wal gestuurd om poolshoogte te nemen. Dat is hun geluk, want even later vindt een hels bombardement plaats van de voor anker liggende vliegboten door Japanse Zero's, met als gevolg 48 doden waaronder vele meegevluchte vrouwen en kinderen. Het beeld van dit inferno zal nooit meer van zijn netvlies verdwijnen.

Na wat omzwervingen komt hij uiteindelijk terecht in Melbourne waar hij opteert voor de vliegopleiding bij de Royal Netherlands Military Flying School in Amerika. Hoewel gepland voor de Squadrons 320 en 860 in Engeland geeft Idzerda er de voorkeur aan de Jap te lijf te gaan. Zijn ouders en broer had hij immers in Indië achter moeten laten. Tot zijn verrassing wordt zijn verzoek toegestaan waardoor hij als enige marineofficier (naast de later gesneuvelde sergeantvlieger Hirdes) wordt gedetacheerd bij het net opgerichte 120^e jachtsquadron van het KNIL op Merauke (NNG), het enige stukje van Indië dat de Japanners nooit hebben veroverd. Bij 120 Sq maakt hij vele vliegers op de ijzersterke P40 *Kitty Hawk*, totdat hij na de capitulatie van Japan in sept 1945 via Rose Bay (Sydney) uiteindelijk wordt overgeplaatst naar Biak (NNG) om daar afwisselend op de Catalina en de C-47 *Dakota* transportvluchten uit te voeren in de Indische archipel en Noord-Australië.

Na zijn repatriëring (naar Nederland, want hij vond als vele "totoks" Indië zijn echte vaderland!) wordt Idzerda in 1948 geplaatst op het MVKValkenburg waar hij met de B-25 Mitchell transportvluchten uitvoert. Doordat de staf o.l.v. de eerste VOMLD schout-bij-nacht Heye Schaper volop bezig is met de wederopbouw van de MLD wordt er weinig aandacht besteed aan de jongere garde en begint hij in zijn vrije tijd aan een studie rechten in Leiden. Als op 27 mei

1949 voor het eerst een helikopter (een Sikorsky S-51) landt op Valkenburg is hij direct gefascineerd door deze "bunch of spareparts roughly flying in the same direction" zoals collegavliegers de helikopter wel smalend noemden. Na een rondje meevliegen dient hij aansluitend een verzoek in om de functie van de eerste helikoptervlieger in de MLD (LTZV2 Eduard Senger, die de dienst verlaat) over te mogen nemen. VOMLD Schaper, die grote mogelijkheden ziet voor helikopters bij de vloot/MLD, heeft aan de Stichting Hefschroefvliegtuigen ook onderhoudspersoneel beschikbaar gesteld. Wij weten nu beter, maar deze visie werd toen beslist niet door iedereen gedeeld. Zo wilde de Legerluchtmacht (de latere KLu) niet eens deelnemen aan dit project.

Het pionieren met de armen-en-benenwinkel van de S-51 levert een schat aan informatie op. Veel moet zelf worden uitgevonden want zelfs een handboek ontbreekt. Naast aerodynamische proeven worden er post- en transportvluchten uitgevoerd, drenkelingen gehesen, torpedobanen gevolgd en zelfs het instrumentvliegen beoefend. De start en landing op instrumenten lukt echter niet wegens de zware besturing (hydraulische bekrachtiging ontbreekt, evenals een stabilisatiesysteem.) Nachtvliegen bij helder zicht blijkt wel uitvoerbaar. Voor de omscholing van "gewone" vliegers wordt dan ook vastgesteld dat die over een uitgesproken vlieghand en een goed coördinatievermogen moeten beschikken. Na een flinke crash in 1950 wordt de kist geheel opgeknapt, krijgt metalen i.p.v. de vochtgevoelige houten rotorbladen en hydraulische besturing. Hij is nu volledig eigendom van de MLD. Deze aanpassingen aan de S-51 zullen een paar jaar later vele mensen het leven redden! Idzerda's aanbeveling dat de helikopter een ideaal reddingsmiddel is bij vliegoperaties vanaf een vliegkampschip wordt volledig overgenomen. De gemoderniseerde S-51 doet daarbij dienst als *plane guard* aan boord van de nieuwe Hr.Ms. *Karel Doorman*, de in 1948 van de Royal Navy overgenomen HMS *Venerable*. Het is de eerste keer dat in Europa een helikopter voor dit doel wordt gebruikt. Tijdens een oefenreis naar de West krijgt de kist de naam *Jezebel*, naar een toentertijd populair liedje over een slechte vrouw.

Bij de rondreis langs de Bovenwindse eilanden trekt hij veel bekijks en wordt de bemanning ontvangen door de lokale bevolking.

Idzerda vliegt tegelijkertijd als bemanningslid van het boordsquadron 860 (waarvan hij het wapenembleem ontwerpt en later ook commandant wordt) ook op de *Seafury*, de snelste schroefjager ter wereld.

Na terugkeer komt *Jezebel* op 14 januari 1953 in dienst bij het reddings- en transportsquadron VSQ 8 op Valkenburg.

Jezebel en de Watersnoodramp. De opleiding van twee nieuwe helikoptervliegers op de S-51 is juist begonnen als in de nacht van 31 jan. op 1 feb. 1953 de dijken doorbreken van de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden. Op zondag 1 februari, de eerste dag na de rampnacht, kan de helikopter ondanks alle pogingen echter niet starten omdat de hoofdrotor in de nog steeds voortdurende storm niet veilig op toeren kan worden gebracht door de gevaarlijk zwiepende rotorbladen. Als de storm de volgende dag wat is geluwd slaagt het opstarten in de luwte van een hangaar wel en vertrekt de bemanning van Idzerda met de S-51 *Jezebel* in alle vroegte richting Zeeland. Een tweede bemanning reist per auto naar de tijdelijke operatiebasis Woensdrecht. Idzerda en zijn helper, adelborst vlieger der 1^e klasse Mulder (een jachtvlieger die

nog nooit in een helikopter heeft gezeten), beginnen bij aankomst direct met de redding van mensen in nood op daken van huizen en boerderijen. Omdat het omgorden van het tot dan gebruikte reddingsvest voor de totaal verkleumde overlevenden te ingewikkeld blijkt fabriceert vliegtuigmaker Bogert inderhaast een eenvoudiger hijslus. Naast de vlieger en diens helper, die tevens de hijslier bedient, kunnen wegens het beperkte motorvermogen slechts twee extra personen per redding worden meegenomen. De navigatie en oriëntatie boven de onafzienbare watervlakte vindt plaats met horloge en kompas. De helikopter vliegt van dak tot dak langs de ondergelopen huizen en boerderijen om mensen (en zelfs een hond!) op te hijsen. Op 2 en 3 februari brengen de twee bemanningen, die elkaar na elke tankbeurt aflossen, in ruim 16 vliegreun 66 personen in veiligheid.

Op 17 februari 1953 worden alle bij de reddingsacties betrokken vliegende bemanningen op Paleis Soestdijk uitgenodigd en door Hare Majesteit de Koningin en hartelijk bedankt voor hun inzet.

Door de spectaculaire reddingsacties van de S-51 krijgt de helikopter in Nederland plotseling grote bekendheid. Tientallen jaren later

wordt hieraan in 1992 nogmaals aandacht besteed in het tv-programma Spoorloos. Idzerda schrijft hierover:

"Wonende in Zuid-Frankrijk werd ik gebeld door het tv-programma "Spoorloos" dat op zoek was naar de helikoptervlieger, die de familie Los tijdens de watersnood in 1953 in Goeree- Overflakkee had gered. Uit de beschrijving van de gebeurtenis herinnerde ik mij dit voorval zeer goed en het speet me dat ik hen toentertijd niet kon ontmoeten. Wel kreeg ik later een brief van Johan Los uit Oude Tonge, die uitgebreid meedeelde wat er zich had afgespeeld tussen die zaterdagnacht en de redding op maandagmiddag. Hij en zijn vrouw Sara hadden hun dochtertje van vier jaar met zijn vader en zijn zuster een voor een van het dak zien glijden en voor hun ogen zien verdrinken. Zijn zwangere vrouw, een tweede dochtertje van drie jaar en hijzelf waren door Taco (Mulder) en mij uiteindelijk gered. Hij eindigt zijn brief met de uitnodiging voor een bezoek aan hem en zijn vrouw in de inmiddels gerestaureerde boerderij. Korte tijd later kreeg ik weer een brief, ditmaal van zijn jongste dochter Willie, die drie weken na de redding was geboren. Zij schreef dat haar ouders nog steeds leden aan een trauma door de gebeurtenissen, vooral ieder jaar weer op 1 februari. Dit eerste schriftelijke contact met mij had hen echter al veel goed gedaan en zij konden er nu samen beter over praten. Voorts vroeg ze zich af ik niet eens een vlucht met een helikopter voor haar ouders kon organiseren boven Oude Tonge. Ik schreef terug dat ik niet meer in de positie was om zulks te regelen, maar dat ik mijn best zou doen.

Bij de viering van 75 jaar MLD in 1992 deed zich evenwel een gelegenheid voor. Er werd een Lynx-helikopter beschikbaar gesteld voor een bezoek aan Oude Tonge. Dochter Willie en ik mochten vanaf het Marinevliegkamp Valkenburg meevliegen voor dit bezoek, dat een volkomen verrassing moest zijn voor de familie Los. Onderweg verzuchtte de opgewonden Willie dat ze het zo voor de eerste keer in een helikopter toch maar wat eng vond, waarna ik haar fijntjes er op wees dat het toch niet echt haar eerste keer was..... De helikopter landde achter de gerestaureerde boerderij. De

ontmoeting met het echtpaar Los was (voor Zeeuwse begrippen) emotioneel, maar achteraf bleek dat het hele gebeuren van zeer positieve invloed was geweest voor de verwerking van hun trauma.”

Later heeft Idzerda de in allerijl geïmproviseerde “lus van Bogert” waarmee onder andere Willie Los (in de moederschoot) wordt gered in haar aanwezigheid aangeboden aan de Traditiekamer MLD.

Nadien maakt Idzerda een glansrijke carrière. Als commandant van VSQ 860 haalt hij in 1957 de eerste *Seahawk* op uit Engeland. Met deze eerste (en enige) straaljager van de MLD trekt hij met het fameuze aerobatic team *The Sealords* veel bekijks en steekt de collega's van de luchtmacht naar de kroon. Beginjaren '60 wordt hij commandant van VSQ 321 te Biak (NNG) waarvoor hij de nieuwe *Neptune* SP-2H, specifiek uitgerust voor de onderzeebootbestrijding, uit Amerika ophaalt. In deze tijd van confrontaties met Indonesië verdient de *Neptune* zijn bijnaam als "Nepfighter" met het

neerschieten van een Indonesische *Dakota* door ex-jachtvlieger Moekardanoe op aanwijzingen van Hr.Ms. *Groningen*. De horloges van de na een geslaagde noodlanding gevangengenomen bemanning valt ten deel aan de bemanning van "Moek". Een ervan wordt later geschonken de Traditiekamer MLD.

Na diverse staffunctie (o.a. in Brussel) en een kortdurend commando over Marinevliegkamp Valkenburg wordt Idzerda VOMLD en gaat in 1975 met leeftijdsontslag, waarna hij nog vele jaren werkt voor het Wereldnatuurfonds.

Meer over zijn levensloop is spannend en met onderkoelde humor beschreven in Idzerda's autobiografie "Een bevlogen avontuur"

Literatuur (verkrijgbaar bij de Traditiekamer MLD):

Een bevlogen avontuur (R.J. Idzerda)

Een eeuw Marineluchtvaartdienst

20 mei 1921

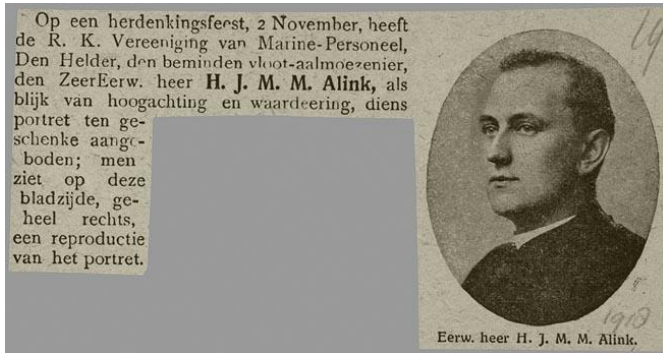
Door Frits Rohling

Sinds de tijden van De Ruyter en Tromp gingen "barkasroeiers van Onze Lieve Heer" al mee aan boord voor de geestelijke verzorging en tot "stichting van het scheepsvolk".

Met de ondertekening van het Koninklijk Besluit van 20 mei 1921 bekrachtigde Koningin Wilhelmina de aanstelling van de matrozenpastoor en -dominee om "de eigen mensen tegen de gevaren van de boze buitenwereld te beschermen".

De Helderse kapelaan H.J.M.M. Alink werd als eerste vlootaalmoezener (vlam) organiek bij de Koninklijke Marine aangesteld op 1 juli 1921 gevolgd door twee vlootpredikanten (vlop), de dominees C.J. Warners (hervormd) en H. Buyskool (vrijzinnig). Allen waren al sinds de mobilisatie in 1914 als geestelijk verzorger bij de land- en zeemacht werkzaam.

In 1913 pleitte de Minister van Marine, H. Colijn, bij de bisschop al voor de aanstelling van iemand voor de geestelijke zorg van het roomsch vlootpersoneel. *"Ik zou verheugd zijn, indien het mogelijk was te maken dat ook onze jongens uit onze positief christelijke gezinnen zich voor de dienst op de vloot gaven. Maar durf daarop onder de tegenwoordige omstandigheden niet te hopen. De geest van het vlootpersoneel is op het ogenblik in haar geheel eerder bezield door een anti-christelijke, een aan het Christendom vijandelijke geest".*

Deze organieke plaatsingen van de vlootpredikant en vlootaalmoezenier bij de zeemacht waren tot stand gekomen op voordracht van de Minister van Marine, onder druk van kerkelijke zijde. Daarbij speelde de invloed van het socialisme een grote rol. De landmacht was al langer bekend met dit soort oecumenische betrekkingen. Op vrijdag 28 augustus 1914 werden acht veldpredikers en vier aalmoezeniers, die door de kerken werden voorgedragen, aangesteld en door de overheid betaald.

Al vanaf het Edict van Milaan in 313, waarin keizer Constantijn het christendom tot religio licita, de toegestane godsdienst, verklaart, worden er priesters in het leger aangesteld. In Nederland ontstaat de zielzorg voor het eerst in 1558. Tussen 1815 en 1840 stelt koning Willem I zowel aalmoezeniers als legerpredikanten aan 'in vaste dienst'. Na de afscheiding van België verdwijnt dit vaste dienstverband in 1839.

In 1921 vroeg de Minister van Oorlog W.F. Pop aan de hoofdaalmoezenier Evers en aalmoezenier Alink te assisteren bij de werving van vlootpersoneel. Zij antwoordden dat zij jongeren zouden ontraden bij de Marine in dienst te treden *"tenzij tegenover de vele gevaren voor geloof en zeden een voldoende geestelijke verzorging als tegenwicht staat"*. Dit leidde tot bovengenoemd Koninklijk Besluit van 1921.

Aalmoezenier is een kerkelijke functie en de benaming is afkomstig van het Grieks-Latijnse "Eleemosynarius". Deze figuur richtte zich op de geestelijke en materiële zorg voor gasten, zieken en behoeftigen. De functie bestaat al sinds de 12e eeuw, de pauselijk aalmoezenier was belast met het beheer en de verdeling van geld voor liefdadige doelen. Volgens het Verdrag van Genève van 1906 kunnen geestelijken binnen de krijgsmacht niet als krijgsgevangenen worden behandeld.

Aalmoezeniers zijn niet alleen binnen de krijgsmacht te vinden maar ook op luchthavens, in hospitalen en gevangenissen voor de geestelijke verzorging van reizigers, patiënten en gevangenen.

In 1996 heeft het Marinemuseum te Den Helder de expositie "Een-twee-drie in Godsnaam (geloof en bijgeloof op zee)" georganiseerd in het kader van 75 jaar Dienst Geestelijke Verzorging bij de Koninklijke Marine en een thematisch overzicht geschetst van de wijze waarop religie een rol speelde in het leven van de zeeman. Zo werden levensechte taferelen getoond, zoals een begrafenissen op zee, een dominee op de kansel en een drenkeling op het strand, waardoor het soms onheilspellende leven op zee vorm werd gegeven.

Het zeemansgeloof is onlosmakelijk verbonden met de Grieks-mythologische godenwereld waarvan het maritieme deel onder de heerschappij van Neptunes stond. Deze zeegod en zijn onderdanen, waaronder zeemonsters en meerminnen, kwamen eveneens ruim aan bod in de expositie.

Bronnen: Digibron, Reformatorisch Dagblad, J.A. Verveen, Tijdschrift Regionaal Archief Alkmaar, Kroniek der Zeemacht, 17 juni 1921 en Militaire Spectator

FOTO IMPRESSIE IN HET NMM – "JIJ OF IK"

Kleine foto impressie van de tentoonstelling in het NMM.

In 'Hij of ik' beleef je de strijd door de ogen van twee militairen: een Canadees en een Duitser. Lopend langs levensechte drama's beleef je hun verhaal en hun emotie

Benz van Hitler

Landing van Canadese militair in Normandie

Canadees sniper duo

Twee, door een sniper gedode Duitse soldaten

Canadese wanhoop

Duitse soldaat in de Ardennen

VAN DE REACTIE

Aan het begin van dit jaar hebben de Vrienden van het Marinemuseum weer een planning gemaakt om u in de gelegenheid te stellen deel te nemen aan diverse lezingen, een vriendendag en een mogelijke vaardag.

Voor de eerste Bosscher lezing, '75 jaar Vrouwen in de Krijgsmacht', met als spreker Marieke de Vries, Senior Informatiespecialist bij het KIM, die gepland stond op woensdag 25 maart, werd massaal ingeschreven en moest het bestuur gebouw Dukdalf inhuren om alle belangstellenden te kunnen ontvangen.

Helaas werden wij allen geconfronteerd met een 'Intelligente lockdown' in verband met de razendsnelle verspreiding van het COVID19-/Coronavirus.

Kortom:

Alle geplande lezingen in 2020 gaan dit jaar helaas niet door.

Wij doen ons best om deze lezingen in te halen in 2021.

- Tevens de vriendendag heeft geen doorgang.
- En naar verwachting zal CZSK ons ook geen vaardag aanbieden.

Maar gelukkig is het museum weer open en kan dagelijks een gelimiteerd aantal bezoekers ontvangen.

In ieder geval blijft u met uw donateurspas welkom in het Marinemuseum, maar dan moet u vooraf uw bezoek wel reserveren.

Het bestuur is bereikbaar via mail:

Voorzitter: F.T.S. vander Laan
ftsvanderlaan@hetnet.nl

Penningmeester: H.T. van Wilgenburg
hennievanwilgenburg@icloud.com

Secretaris: A. Leeuw
vrienden@marinemuseum.nl

Redactie Nieuwsbrief, artikelen en website: T.G. Geiger
tgeiger@quicknet.nl

Evenementen en lezingen & artikelen nieuwsbrief/website: F.H.M. Rohling
frits.rohling@gmail.com

website:
marinemuseum.nl/nl/word-vriend/

Informatie website Marine museum

In verband met het coronavirus was het lange tijd niet mogelijk om een reguliere nieuwsbrief te verzenden.

Daarom koos de redactie voor het plaatsen van diverse artikelen op de website van het Marinemuseum. Ook na het uitkomen van deze tweede nieuwsbrief blijft dit gehandhaafd.

De website van het Marinemuseum is nu geheel vernieuwd en de Vrienden van het Marinemuseum hebben daar nu een vaste plaats in gekregen.

Via de Homepagina (WWW.MARINEMUSEUM.NL) kunt u klikken in het menu op ontdek of over ons, vervolgens komt u op de startpagina van de Vrienden. Scroll naar beneden en daar leest u algemene informatie, samenstelling van het bestuur, de jaarverslagen en er is een button om donateur te worden.

In het item blijf op de hoogte klikt u op hier en u komt op de pagina met nieuws..

En in nieuwe artikelen staan items die soms ook in de laatste nieuwsbrief staan, maar ook nieuwe artikels die in een volgende brief gaan komen. Onder nieuwsbrieven zijn de uitgaven van het jaar 2019 geplaatst

Tevens is daar een overzicht geplaatst van de geschiedenis van de stichting en schenkingen die gedaan zijn aan het Marine museum.

Artikelen kunt u aanbieden bij de redactie, via mail: tgeiger@quicknet.nl

Algemene Informatie

Door: Secretaris

Deze Nieuwsbrief is een uitgave van de Stichting Vrienden van het Marinemuseum. De Stichting is opgericht op 5 april 1991, is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel Noordwest-Holland te Alkmaar onder nummer 41240675 en heeft ten doel het bevorderen van de bloei van het Marinemuseum door het wekken en stimuleren van belangstelling voor hetgeen het museum te bieden heeft, alsmede door andere vormen van steunverlening in de ruimste zin van het woord.

De donatie voor een individueel lidmaatschap van de Stichting bedraagt € 15,00 per jaar, die voor een partnerlidmaatschap € 25,00 per jaar. Belangstellenden kunnen zich aanmelden bij het secretariaat.

Hert adres van het secretariaat is:

Marinemuseum, Postbus 10000, 1780 CA Den Helder of via e-mail:
vrienden@marinemuseum.nl

De Stichting biedt haar donateurs de volgende faciliteiten:

- Op vertoon van de lidmaatschapskaart gratis toegang tot het Marinemuseum.
- Op vertoon van de lidmaatschapskaart 20% korting op aankopen in de Museumwinkel van boven de € 5,-
- Voorbezichtiging van nieuwe exposities in het Marinemuseum.
- Gratis toegang tot de door de Stichting georganiseerde lezingen op maritiem historisch gebied.
- Deelname aan de jaarlijkse vriendendag.
- De mogelijkheid tot deelname aan excursies bij of vaartochten met de Koninklijke Marine (afhankelijk van aanbod en beschikbare plaatsen).
- De ontvangst van de Nieuwsbrief.

Het bestuur wordt bijgestaan door adviseur Ir. Cees Boelema Robertus, vestigingsdirecteur Marinemuseum.

De Nieuwsbrief staat onder redactie van Tom Geiger en Frits Rohling
Lay-out en foto's omslag Adriaan Leeuw.